

Willem Henskes

In het exemplaar van de veilingcatalogus van Brouërius van Nidek dat zich in de Bibliotheek van de Vereniging ter behartiging van de Belangen des Boekhandels te Amsterdam bevindt, is op het schutblad geschreven: 'Deze Atlas is in het geheel verkocht voor Vijff Duijsend Gulden aan de Heer Willem Hengskes. Segge f 5000.-'. De naam **Hengskes** komt in de retroacta van de Burgerlijke Stand in Amsterdam niet voor. Vrijwel zeker gaat het om Willem **Henskes**.

Willem Henskes Jr. was een Amsterdamse koopman, gedoopt op 29 September 1717 in de Nieuwe kerk en enig kind van Willem Henskes en Maria Domburg. Zijn moeder overleed in 1729, toen hij elf jaar oud was, zijn vader in 1740. Willem Henskes junior ging op 14 maart 1738 in ondertrouw met Suzanna Lemmers, dochter van Johannes Lemmers, makelaar en poorter van Amsterdam. Het gezin Henskes was blijkbaar welgesteld genoeg om zich, evenals veel Amsterdamse kooplieden, een huis aan de Vecht te kunnen veroorloven. Het woonde daar in de zomermaanden in het huis Diependael bij Maarssen (Maarsseveen). De rest van het jaar verbleef de familie in hun huis in de Warmoesstraat te Amsterdam.

Van het echtpaar Henskes zijn in Amsterdam twee dochters gedoopt, in 1739 en 1741, die beiden volwassen werden. In Maarssen is in 1753 een zoon en in 1755 een dochter gedoopt; de zoon stierf in zijn geboortjaar en werd in de kerk van Maarssen begraven.

Het huis Diependael werd in 1758 verkocht. In 1763 kocht Willem Henskes het huis Vechtevoort in Maarssen; in 1783 wordt gesproken van Nieuw-Vechtevoort. Op 14 juli 1778 is Susanna Lemmers overleden; het gezin woonde toen in de Zuilenstraat in Utrecht. Susanna werd begraven op het kerkhof naast de Nederlands Hervormde kerk te Maarssen, waar echtgenoot Willem Henskes een 'Graft Kelder' bezat.

In een stuk uit 1750 en ook later wordt Willem Henskes genoemd als kanunnik van het kapittel van Oudmunster te Utrecht. In 1779 hertrouwt hij met Adriana Margaretha du Pré, die dan 24 of 25 jaar is en waarschijnlijk een schoonzuster van zijn dochter Susanna Johanna Cornelia. Hij overleed in 1782 en werd op 17 juli in zijn grafkelder in Maarsen bijgezet.¹

Henskes als dichter

Witsen Geysbeek² en Van der Aa³ noemen Henskes als dichter en verzamelaar. Ze vermelden beiden twee gedrukte bundels waarin een gedicht van hem voorkomt⁴. Ook elders zijn wat gedichten van hem bewaard gebleven⁵. In feite is het allemaal gelegenheidspoëzie. Er blijkt uit dat Henskes een redelijk erudiet en een zeer geloving en emotioneel mens was, maar zeker geen groot dichter. Dat hij ook vaderlandslievend en Oranjegezind was blijkt uit zijn medewerking aan herdenkingsboekjes uit 1748 en een titel als: *Vreugde Klanken. De Milde Alzegenaar Toegezongen. Over de Blyde Geboorte van Zyn Doorluchtigen Hoogheit den Jongen Heere Erf Prinse van Oranje en Nassau enz. enz. enz.* Op de 8ste van Lentemaand A^o. 1748.'

Soms is hij ondeugend, zoals in een gedicht waarin hij een 25-jarige bruidegom er mee gelukwens dat het hem vergund is 'Zich te verzadigen op 't Vruchtbaar Ledikant.' Maar meestal overheerst een zwaarmoedige geloofstaal, zoals in 1757 in een Troost- en afscheidsgedicht op het vertrek van de dominee van Maarsen, die daar vier jaar had gestaan. Met zijn gedicht maakt hij zich de tolk van de Maarssenaren.

'(...) O Waarde Maarssenaars! met nat bekretene ogen,
Terwyl uw zwoegend hart in arbeit gaet, en treurt,
Daar 't in dit bitter wee, als van elkander scheurt (...)'

Verderop wordt gesuggereerd dat God de dominee naar elders geroepen heeft omdat de Maarssenaren geen acht sloegen op zijn vermaningen. 'Ik zie, aan uw geweën, Dat ge overtuigt zyt van uw schuld en trouwloosheên.'

Toneelspellen

Witsen Geysbeek schreef over Henskes: 'Is meer bekend door zyn prachtige toneelspellen-verzameling, den 19 en 20 December 1754 in het openbaar te Amsterdam verkocht, dan wel door zyn dichtstukken, die hier en daar verspreid worden aangetroffen'. Over die verzameling toneelspellen van Willem Henskes schreef Karel Bostoen⁶ in 1994: 'Henskes' collectie mocht er dan ook wezen. Fabelachtig! (...) Ik zou b.v. geen fascinerender bron op het gebied van het rederijersdrama uit de 16e, 17e en 18e eeuw weten te noemen dan de catalogus van de veiling-Henskes, die maar liefst 3100 stukken telt.'

Maar was Henskes wel de verzamelaar? In de gedrukte veilingcatalogus van 1754⁷ komt zijn naam niet voor. In de Rijksuniversiteit te Gent berust een exemplaar waar op een schutblad geschreven is: 'Verzameling Willem Henskes'. Dat is vermoedelijk later toegevoegd, want het handschrift is noch van Henskes, noch van degene die er tijdens de veiling aantekeningen in maakte. Wel is duidelijk dat Witsen Geysbeek hiervan de spelling van de naam Henskes met een tweede 'n' overnam. Een ander exemplaar van die catalogus, in de Rijksuniversiteit te Leiden, heeft als rugtitel

'Catalogus van Henskes'. De naam is goed gespeld, maar van wanneer is de band? Het is dus niet zéker dat Henskes de man van de toneelspellen was, maar wel aannemelijk.

Er is nog iets opmerkelijks. In de eerste zin van het Voorbericht staat dat aan de Verzameling toneelspellen meer dan vijf en twintig jaar is besteed. Het is onwaarschijnlijk dat Willem Henskes junior er voor of rond zijn twaalfde jaar mee begonnen is. Waarschijnlijk heeft hij deze verzameling gekocht en aangevuld en daarna weer verkocht, net zoals hij dat met de collectie van Brouërius deed. De collectie Toneelspellen is geveild toen Henskes zeven en dertig jaar was.

Henskes en de verzameling Brouërius

Dat Henskes de verzameling van Brouërius kocht blijkt uit de aantekening op het schutblad van Brouërius' veilingcatalogus van 1743. Maar als de tot *Schouwburg der Nederlanden en onderhorige landschappen* uitgebreide verzameling in 1759 geveild wordt, komt de naam Henskes in de catalogus niet voor. Het enige wat daarin naar hem verwijst is de vermelding van een tekening in het hoofdstuk Amsterdam. Daarin staat tussen de vele particuliere huizen het 'Gezicht van Een Huis in de Warmoesstraat, gestigt door de Heer W: Henskes, getekent'.

Een duidelijker aanwijzing is het titelblad van 't Graafschap Zeelandt, waarop staat: Bij Een Verzamelt door de Heeren M:Br:van Nidek & W.Henskes.⁸ Van twee andere titelbladen, waarin later een andere naam is geplakt, is vast te stellen dat er eerder de namen van Brouërius en Henskes op voorkwamen. Ze staan anoniem in zowel *Atlas* als *Schouwburg*, maar zijn getekend door Stellingwerf. Henskes moet later zijn naam achter die van Brouërius gezet hebben.

Dan is er nog een *Geteekend Titelvignet v.d. Schouwburg der Nederl. Gebeurtenissen van 1586-1713, bijeenverzameld door M. Brouërius v. Nidek en W. Henskes*, dat nader ter sprake komt in het hoofdstuk 'Aanvulling en verbrokkeling'. Ook hier moet Henskes zijn naam bij die van Brouërius gezet hebben. Al met al kunnen we er wel zeker van zijn dat Willem Henskes de verkoper van de tot *Schouwburg* uitgebreide *Atlas* was.

Waarom kocht een koopman verzamelingen? Frederik Muller zou later schrijven⁹ dat de 18de eeuw hier telande een tijd van rust en van rijkdom was, waarin men rustte en dommelde op de lauweren van het voorgeslacht. 'Door geaardheid en bezigheden was men aan huis gebonden, ruime beurzen en ruime huizen stonden den kooplieden ten dienste. Huiselijkheid, bedaardheid en liefde tot gemak was een karaktertrek van dien tijd. Wat wonder, dat bij die nationale rigting, de kooplieden [niet de geleerden! B.K.] verzamelingen aanlegden waarin zij de geschiedenis der voorvaderen voor ooggen konden tooveren. Van daar die verzamelingen van meerder of minder uitgebreidheid, van meer of minder keurigheid, toen ontstaan. En de schat aan platen was zóó groot, dat ieders lust gemakkelijk kon voldaan worden.'

Zo'n verzameling verdiende een passend bergmeubel. In de veilingcatalogus van Henskes is bijna een hele pagina gewijd aan de beschrijving ervan¹⁰, 'een zeer kostbaar en heerlijk kunstkabinet van zeer schoon nootbomenhout, omgeven met deftig snijwerk en verciert met drie fraaye beelden.' De kast moet ongeveer drie bij vier en een halve meter groot zijn geweest.

Zo wordt begrijpelijk dat Willem Henskes tot twee maal toe een (zeer verschillende) verzameling kocht, die hij uit zijn ruime middelen aanvulde met wat beschikbaar was en dan weer verkocht. Het verschijnsel dat een verzameling bij het leven en anoniem verkocht werd, kwam vaker voor¹¹. Henskes verzamelingen lijken speeltjes van een rijke en niet te druk bezette koopman. Maar zijn bemoeienis met de *Atlas* is zeer nuttig geweest.

Toevoegingen van Henskes.

In het topografisch gedeelte van de *Atlas* staan op 148 pagina's 5278 titels of gemiddeld 36 per pagina. Het topografisch gedeelte van de *Schouwburg* omvat 291 pagina's, met op elk daarvan volgens ruwe telling zo'n 32 titels. Daaruit zou volgen dat het aantal vermeldingen in de *Schouwburg* ongeveer 75% groter is dan in de *Atlas*. In onze lijst van tekenaars en graveurs is dat verschil 56%. Dat deze cijfers zo ver uit elkaar liggen komt vooral omdat Henskes meer niet-topografische afbeeldingen tussen de topografische voegde.

Henskes lijkt ook minder selectief geweest te zijn. Ziet men in de *Atlas* vaak dat per dorp slechts één tekening is opgenomen, in de *Schouwburg* schijnt alles wat voorhanden was te zijn toegevoegd, waaronder portretten en historieprenten.

In de *Schouwburg* staan een aantal prenten van Rademaker die niet in de *Atlas* voorkomen. Dat moet Brouërius bewust nagelaten hebben, want hij kende de prenten van Rademaker, die in diens 'Kabinet van Nederlandsche Outheden en Gezichten' in 1725 in druk verschenen¹². De verdere toevoegingen door Henskes bestaan vooral uit prenten van Pronk, De Haan en De Beyer, die pas na Brouërius actieve periode beschikbaar kwamen. Verder komen tekeningen van Pronk's leerling H. de Winter voor; deze was vooral actief in het Over- en Nederkwartier van Utrecht en rond Schoonhoven en Dordrecht.

Voor het niet-topografische deel is door Henskes dus flink uitgebreid. In de *Atlas* volgen na de topografische afbeeldingen zestien pagina's met portretten. Daarna staan op ruim één bladzijde acht titels van verzamelingen van

historieprenten, portretten en dergelijke die niet gespecificeerd zijn. In de *Schouwburg* is dat niet-topografische deel gedetailleerd weergegeven en tevens uitgebreid tot ruim 160 pagina's. Op drie daarvan staat het niet in de *Atlas* voorkomende vijfde deel van 's Gravenhage. Nieuw is ook een *Schouwburg* der Nederlandsche gebeurtenissen 1566-1713¹³, dat blijkens het titelblad wel van Brouërius afkomstig is. Het beslaat maar enkele pagina's, maar het titelblad is een eigen leven gaan leiden en heeft later aanleiding tot misverstand gegeven. Dat komt nog ter sprake.

De veilingcatalogus van Henskes

Toen de verzameling van Willem Henskes op maandag 26 maart 1759 ten huize van Jan Hartig, Boekverkoper in Amsterdam, werd geveild omvatte ze 110 delen. De opbrengst was 6.952 gulden en 16 stuivers.

Het uitvoerige Voorbericht van de catalogus begint met: 'Dit uitmuntend, zeer Kostbaar en Heerlyk KONST-KABINET (waar van nimmer wederga geweest is:) genaamt SCHOUWBURG DER NEDERLANDEN. (met zeer veel moeite en zware kosten t'zaam gestelt, na eene vyftig Jaarige verzameling, door twee op elkander volgende LIEFHEBBERS der NEDERLANDSCHE OUDHEDEN:) bevat, (...)'.¹⁴ Die Liefhebbers der Nederlandsche Oudheden worden niet met name genoemd. Omdat Henskes zelf anoniem blijft kon hij ook de eerste liefhebber, Brouërius, niet vermelden.

Het voorbericht van 12 pagina's bevat verder een gedetailleerde inhoudsopgave, gevolgd door een lijst van alle kunstenaars die in de catalogus genoemd worden. Ze zijn ingedeeld in categorieën en staan per categorie in alfabetische volgorde. Bij elkaar zijn er bijna 800 namen, waarvan sommige in meerdere categorieën voorkomen.

Aan de samenstelling van de 448 pagina's tellende catalogus is duidelijk zorg besteed. Het is duidelijk dat de indeling van Brouërius is gehandhaafd. Men zou de *Schouwburg* een verbeterde en uitgebreidere uitgave van de *Atlas* kunnen noemen. Vermeldingen die in de *Atlas* zijn uitgevallen of als groep aangeduid, staan vaak wel of beter gespecificeerd in de *Schouwburg*. Zo zijn Staats-Brabant en Vlaanderen bij Brouërius een chaos; Henskes heeft ze geordend en er aan toegevoegd.

De *Schouwburg* is op verschillende punten nauwkeuriger dan de *Atlas*. In de laatste komt bijvoorbeeld bij Noord- en Zuid-Kennemerland en West Vriesland meermalen een omschrijving als 'versch. gezichten' voor; in de *Schouwburg* staan die dan gespecificeerd. In de *Atlas* ontbreekt nog al eens de naam van de tekenaar of het jaartal; vaak is ook niet aangegeven of het om een tekening of prent gaat. De *Schouwburg* is daarin wat vollediger. Maar slordige indelingen of foute vermeldingen zijn soms ook gewoon overgenomen.

Zoals al werd vermeld staan bij dezelfde tekeningen soms verschillende namen. Dat valt het meest op bij Stellingwerf en Berkhuis. In de *Atlas* staat 96 keer Stellingwerf bij een tekening die volgens de *Schouwburg* van een Berkhuis is. Het omgekeerde komt 12 keer voor. Ook de omschrijvingen kunnen verschillen; bij een dorpsgezicht staat dan in de *Atlas* bijv. 'gezicht op ...' en in de *Schouwburg* 'Kerk te ...'.

Henskes heeft waarschijnlijk alle door Stellingwerf voor Brouërius getekende titelbladen ook in zijn verzameling gebruikt. Alleen voor de delen die hij zelf toevoegde liet hij nieuwe maken, door J. Folkema. Op de overgenomen titelbladen verving hij de tekst van Brouërius door een eigen tekst, die eindigde met: 'By Een Verzamelt door de Heeren M. Br. Van Nidek en W. Henskes, [zoveelste] Deel.' In de *Atlas* zijn ze vermeld als: 'Tytel, getekent door Stellingwerf', in de *Schouwburg* meestal als: 'Tytel, get.'

Inhoud van *Atlas* en *Schouwburg*

Er zijn twee redenen om de inhoud van de *Atlas* en de *Schouwburg* samen te bekijken.

1. De *Schouwburg* geeft vaak duidelijkheid waar de vermelding in de *Atlas* gebrekkig is;
2. De *Atlas* is in zijn geheel in de *Schouwburg* opgenomen, waardoor een gecombineerde inhoudsopgave de beste basis is voor verder onderzoek. Bij volgende aucties zal het geheel uit elkaar vallen.

SCHOUWBURG DER NEDERLANDEN

En onderhoorige
LANDSCHAPPEN.

(Uitvoerig in het hier agtervolgende
Voorbericht, beschreven.)

Begrepen in

* I I O D E E L E N .

't Welk Verkogt zal werden op Maandag des
Voor- en Namiddags, den 26 Maart 1759. en
volgende daagen: ten huize van JAN HARTIG
Boekverkoper, op de Cingel by de Gastbuys-
molensteeg, te AMSTERDAM.

Alwaar deeze CATALOGUS, benevens by
KORNELIS VAN TONGERLO, Boekver-
koper in de Kalverstraat, en MATTHEUS
WOORDMAN Konftverkoper, op de
Angeliergracht, te bekomen is voor
2 Schthalven.

Noten

- ¹ In een eerdere versie van dit hoofdstuk stond dat Willem Henskes op 19 september 1762 in Amsterdam werd begraven. Laurens Schoemaker maakte mij attent op een later verschenen internetpublicatie waaruit blijkt dat Willem Henskes in 1779 hertrouwde en op 17 juli 1782 in Maarssen werd begraven. Voor meer gegevens over Willem Henskes verwijzen we graag naar de betreffende publicatie, waar we enkele gegevens uit de periode 1762 - 1782 uit overnamen. (Zie Laurens van Elsland, 'Jan onder de Deeken', http://www.dbnl.org/tekst/elst004jano01_01/elst004jano01_01_0004.php)
- ² P.G. Witsen Geysbeek, *Biografisch, anthologisch en critisch woordenboek der Nederlandsche dichters*, A'dam, 6 delen. Dl. 3, 1822, 173. Hij spelt de naam als Henskens.
- ³ A.J. van der Aa, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden*, dl 8-1, 625.
- ⁴ - *Dichtkundige Lauwerbladen, gestrooid voor zyne doorluchtige hoogheid Willem Karel Hendrik Friso (...)*, dl. 2, 1748, 117. Op het titelblad staat de naam van de topografisch tekenaar en dichter Abraham de Haen de jongere, die hierin verschillende gedichten schreef.
- *Het Eeuwgetyde van Nederlands Vrijheid*, 1748, 262.
- ⁵ Een 6-tal boekjes met gelegenhedsgedichten zijn in het Gemeente Archief te Amsterdam en de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage te vinden. In het Centraal Bureau voor Genealogie te 's Gravenhage bevindt zich het gedichtenbundeltje dat gemaakt is ter gelegenheid van Henskes' huwelyk op 2 april 1738.
- ⁶ Karel Bostoen, 'Hier dreigt een drama!' in *Dokumentaal: informatie- en communicatiebulletinn voor Neerlandici*, jrg. 23, 1994, 152-163
- ⁷ *Catalogus Van een zeer fraaie Verzameling van Nederduitsche Tooneel spellen, Bestaande in ontrent 3100. Stuks, waaronder een overgroot Getal, die zeer Raar zyn en zeer zeldzaam voorkomen: (...)* 't Welk alles verkocht zal worden op den 19de en 20de December 1754. ...
- ⁸ Aanwezig in de *Zelandia Illustrata* in het Rijksarchief voor Zeeland te Middelburg. Zie ook het hoofdstuk 'De getekende Tytels.'
- ⁹ Frederik Muller, *Beredeneerde beschrijving van Nederlandsche Historieplaten*, 1863-1870, dl. I, xviii.
- ¹⁰ *Schouwburg der Nederlanden*, voorlaatste pagina van het Voorbericht:
'Verder is dit *Weergaloos Werk*: (bestaande gelyk hier voor gemeld is, in 110 *Delen*.) gelegen, in een *zeer Kostbaar en Heerlyk Kunst-Kabinet*, van zeer Schoon Nootebomenhout, omgeven met deftig Snywerk, hoog Circa 14 à 15 Voeten: Verciert met *drie Fraaye Beelden*, gesneden door den Beroemden Konstenaar ASMUS FRAUN, ieder circa groot 5 Voeten: Verbeeldende de *Twee* die ter Wederzyde van het Stuk gezeten zyn, de *Theorie* en de *Practyk*: en het *derde*, dat boven op de kap Legt; de *Nederlandsche Maagd*, met de *Speer* en *Hoed* er *Vryheid* in de hand; rustende op de *Leeuw*, welke in zyn eene klauw 't *Zwaard* en in den anderen 't *Schild*, waar op de Zeven Vereenigde Pylen verbeeldt staan, vast houd. Dit Stuk werd geopend door vier groote Deuren, als twee onder, en twee boven; vertoonende zoo van binnen 't gansche Werk; leggende ieder Boek op een apart plankje; van vooren met Nootebomenhout ingelegd; en dus in drie reyen van boven naar beneden.
Hebbende buiten dien, ter wederzyde in de uitstekende klaauwen noch twee byzondere Kasjes om los Prent-Werk te bergen. Uit welke omschryving men genoeg kan oordelen, welk een deftig gevaarte dit moet wezen. Zynde gemaakt naar eene Tekening, daar toe geïnventeert en vervaardigt door den zeer Kunstryken Heer *J. Punt*'
- ¹¹ Vriendelijke mededeling van dr. J.A. Gruys, Koninklijke Bibliotheek.
- ¹² Bij een heruitgave met toelichtende tekst, onder de titel *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden*, was Brouërius zelf betrokken. De zes delen verschenen tussen 1727 en 1733; Brouërius werkte mee aan het eerste deel en gedeeltelijk aan het tweede deel.
- ¹³ *Schouwburg der Nederlanden* 296.
- ¹⁴ Op microfiche aanwezig in het R.K.D. te 's Gravenhage.